

Борислав Радовић (1935 – 2018)

ЋУТИ, СЕДИ И ПИШИ!

За сивом економијом дошла је и сива култура, књижевни бувљак... Политичаре то не занима, ни овде ни другде: њих закупају новине и телевизија, који су скиптар и жезло савремене власти, и нека врста огледалца Снежанине маћехе, у исти мах. (Б. Радовић)

Овај разговор с песником, есејистом и преводиоцем, Бориславом Радовићем, вођен је почетком јесени 2001. године и објављен у бањалучко-београдском недељнику *Рейорџер* 10. октобра исте године, у броју 181. У *Рейорџеру* сам у то време уређивао културну рубрику. Пошто су читаоци тог и у Бањалуци и у Београду цењеног политичког магазина у врло малом проценту били исти они који су читали тадашњу књижевну периодику или пратили догађаје на овдашњој „књижевној сцени“, разговор у целини прештампавамо у овом броју *Београдској књижевној часопису* – нажалост, тужним поводом, јер Бора нас је изненада, пре само неколико недеља напустио. Разговарали смо у башти једног бирцуза у Косовској улици, по сунчаном дану михољског лета. И иначе смо се тада много више виђали и разговарали, најчешће у „угоститељским објектима“ у нашем крају. Ко би могао пожелети бољег саговорника од Боре? Жао ми је што је тих сусрета ових година било мање. Бора је све више боравио на Умци.

Молим читаоце да узму у обзир да је разговор који прештампавамо вођен за један полтички магазин и да су утолико и питања била краћа и једноставнија него да је вођен за неки књижевни часопис. Али, у интервјуима су одговори готово увек важнији од питања. Из тих одговора читаоци ће сигурно видети да су многи овдашњи проблеми, и политички, и социјални и културни претрајали до данас, мада је 2001. година, после октобарских промена 2000-те, била колико-толико година наде.

Ваше књижевно искуство је вишеструко: јесничко, есејистичко и преводилачко, иакође и изузетно широко чинилачко. Како су се ова ваша искуства пројимала?

Сва ова искуства су се морала пројимати, независно од намера, и не само у моме случају, рекао бих. Човек учи како да нешто каже; и тај наук га у виду знања и предрасуда прати као његов заштитни знак у свему што записује. Није добро ако се то извргне у компликовање и у ситничарење, јер је живот ионако сложен и саткан од ситница. Шта да кажем? Радим како мислим да треба и што боље умем, не рачунајући превише с позитивним изненађењима.

Неки критичари вашу поезију сврставају у неосимболистичку, заједно са поезијом Ивана В. Лалића, Јована Христића и још неких јесника. У којој мери ви прихватајте то сврставање?

Свако сврставање мога рада уз Лалићев и Христићев може ми чинити част. У нашем нараштају има више сјајних песника за које бих могао рећи исто. Што се неосимболизма тиче, овде бих могао само да поновим оно што сам у неким ранијим приликама рекао. Нисам, наиме, убеђен у оправданост употребе тог термина изван француске историје и теорије књижевности. Кад је реч о нашој средини и о младости књижевног нараштаја у који се и ја убрајам, педесетих на шездесете године постојала је једна кратковечна група која је себе називала неосимболистима и која није настојала или није стигла да подробније образложи такво опредељење. Тој групи није припадао нико од овде споменутих. Тај кишобран, тако да кажем, био би преузак већ и за нас тројицу, уколико не би имао сврху да пропушта воду. Допуштам да сам тврдоглав и недоучен, што је уосталом комплементарно, али тако мени изгледа.

У књизи „Неке ствари“ пишеће о поезији која се њакорећи дешава љред нашим очима. Колико је за љесника важно „знаћи“, а колико „видети“?

Управо о томе је реч у тој књижици, о разлици између *знаћи* и *видети*. Наше знаће нас не узбуђује: оно је чисти појам, мртво слово, све док се не оваплоти у неком предмету или појави коју одједном угледамо пред собом, на граници невероватног и могућег. У искушењу да цитирам себе, рекао бих да тек гледањем откривамо праве размере и смисао знања којим располажемо. А у томе се састоји и уметников циљ: не да нам показује нешто невиђено и нечувено, да нас омађијава и опсењује, него да нас само снабде сочивима, каже Пруст, према нашој врсти и степену слабовидости. То је, дакле, питање диоптрије. Како да се присећамо, да сагледамо своје успомене, утиске; да их активирамо у уметничком делу, чиме и то дело престаје да буде мртво слово или пуки камен, и постаје за нас неодвојиво од нашег живота. Штавише, то је наш прави и бољи живот, каже Пруст. Кад је о уметнику реч, то је сигурно (а то је заправо и оно што други налазе у његовом делу: њихови сопствени животи), и они цене уметника у сразмери с његовим знањем о ономе што су сами видели, или, боље речено, у сразмери с његовим сагледавањем онога што они знају али су заборавили да су видели. Но, то питање је много шире од моје поставке. *Неке ствари* су напосто тренуци које сам покушао да сачувам.

Шта поезија може да љружи данашњем човеку, а што друће уметностћи не моћу? Питање јестће банално али је, чини се, данас изузетћно важно, узимајући у обзир оћроман ућицај визуелних медија и комћјутерске тћехнолоћје на љерцејцију светћа у којем живимо.

Иако је питање, како рекосте, банално, не бих умео да одговорим. Шта уметност уопште може да пружи данашњем човеку осим онога што му је пружала вековима, а о томе смо управо говорили? Може да му пружи извесно прозорче у њега самог, наравно уколико је он заинтересован за такво прозорче. Данашњем као и ваздашњем човеку нуде се илузије, виртуелни светови, све што се одувек нудило и прихватало. Изван онога што бих у ширем смислу назвао фолклором, уметност је била и остала предмет занимања извесне привилеговане маћине.

Не видим ништа лоше у томе да тако и остане, уколико она мањина не буде имала ништа против. Верујем да технолошки развој по себи није ни супарник ни непријатељ уметности.

*Књиџа „О њесницима и њоезији“ њочиње са неколико њек-
сџова о Васку Поји. Можеџе ли за ову њрилику реџи неш-
џо о Поји, нешџо шџо до сада нисџе рекли или најиса-
ли? Били сџе њријатџељи.*

Текстови у књизи коју помињете имају хронолошки редослед; и већином су пригодни, било да су писани у почаст песнику или да су књижевна и лична сведочења. Као живе ватре чувао сам се опасности да износим исказе некога ко није никоме дао ниједан интервју. Не бих то чинио ни сада, у име пријатељства.

*У есеју „Саветџи младим књижевницима“, са насловом њре-
узетџим од Бодлера, џовориџе о улаџањима и добицима у
џесничком џослу. Шџа бисџе ви у џом џоџледу саветџовали
младим џесницима?*

Опет пред искушењем да цитирам себе, једноставно бих рекао да сваки озбиљан посао изискује да му се посвети читав живот. Како би доиста могао постати роб свога посла, човек мора зарађивати за ту слободу коју намерава да претвори у робовање. Мора се дакле откупити сваки тренутак, платити колико буде требало и чиме буде требало. Морају се одмерити снаге, како би се видело може ли се платити. То можда звучи патетично, али живот је патетичан, у неку руку, самим тим што је непоновљив и непоправљив. Добитка пак нема. Бодлер је веровао у књижевни успех, мерљив друштвеним угледом и новцем. Мени се чини да оне камате, о којима је он говорио, припадају само мртвима, као и у његовом случају.

*Есеј није баш развијен жанр у срџској књижевносџи. Мало
џе ко џореџи да су ваши есеји међу реџким изузецима.
Од којих сџе се ауџора највише учили занайџу есеја?
Шџа узоран, добар есеј све мора да одликује да бисмо џа
назвали џџаквим?*

Читао сам, разуме се, штошта; штошта нисам; а штошта сам можда и погрешно прочитао. Списак би се отегао.

Све су то велики и познати писци, који су са страшћу писали о проблемима који су им у неком тренутку били важнији од свега осталог. Есеј је, као и песма, најелементарнији облик књижевности. Као и пасијанс, он се слаже постепено, изокола, без бојазни од дигресија, с визијом на завршетку. И свако то ради на свој начин.

Превођење, кажу они који се њим њослом баве, њеснику може и ње како би њи од користи, али ња ст ѡавља и њред разноврсне њроблеме. Каква су ваша искуства са њревођењем?

Као и сваки други књижевни рад, превођење тражи целог човека и робовање без ограничења. Кад је реч о превођењу песничких мајсторија, о препеву, како се то каже, онда је то уметност сналажења. На крају крајева, она квари човека. Он је принуђен да улази у разне врсте нагодби са собом, у цењкања, у попуштања, у гледања себи кроз прсте, како би се удовољило постављеним пропозицијама. Вероватно у књижевности нема убедљивијег примера човекољубља него што је спремност неког песника да сав свој дар, све искуство и знање стави у службу другом песнику; али та служба је увек половична. Она је другоме недовољна а првоме шкоди; првога уљуљукује а другога изневерава; другоме товари мане првога; првоме ускраћује врлине другога. И тако редом, у недоглед.

Новија српска њоезија није, као уост ѡалом ни њроза, одолела кра ѡкорочним зах ѡевима њоли ѡике, идеоло ѡије, вул ѡрној родољубља. Да ли ће не ѡшто од ѡакве њоезије оис ѡи ѡи као књижевна вредност?

У целини узев, поезија никада није одолела такозваним практичним циљевима. Од најстаријих почетака, она је удовољавала захтевима наручилаца. Песник је одувек певао некоме ко је то од њега тражио и био спреман да га за то награди или бар да га прехрани. Данас песник сам бира коме ће певати. У томе је разлика. Но велика поезија је увек превазилазила оквире наруџбине: Вергиље, на пример. Предмет певања по себи није никакво поуздано јемство жељеног исхода. Велики песници су то осећали и знали. Дилетанти су од вајкада мислили обрнуто.

Пишање које се ових дана оставља јесте колико се у последњих тринаест година променио културни амбијент у којем живимо. Сведоци смо да ствари културни модели ипак остају, иако је промењена власи.

Година је сувише кратак рок за промене о којима говорите. А суноврат је дуго трајао. За последњих десетак година успели смо да се вратимо у деветнаести век, без костима. Не сви, разуме се, али многи, одлучујућа већина. Код нас је оданост постала мера способности, знања и рада. То је било могуће зато што је држава дигла руке од свога посла. За сивом економијом дошла је и сива култура, књижевни бувљак итд. Политичаре то не занима, ни овде ни другде: њих закупају новине и телевизија, који су скиптар и жезло савремене власти, и нека врста огледалца Снежанине маћехе, у исти мах. Нађите спонзоре: то је спасоносна формула за све такозване „невладине организације“, формула којом се закључују разговори глувих. И шта онда? Ђути, седи и пиши!

Београд, октобар 2001.

Раговарао:
Милован Марчевић